

*Доклад подготвен за Международна научна конференция „България на регионите“ на тема „Социално-икономическо райониране - традиции, съвременно състояние и проблеми“
19 - 21 октомври 2017 г. Пловдив*

Социално-икономически регионални различия в България

*Проф. Стоян Тотев
Институт за икономически
изследвания при БАН
„Секция „Регионална и секторна икономика“
stotev@yahoo.com*

Регионални различия в България

- Характерно за страните с по-слаби икономики, поне за страните членки на ЕС е това, че при тях се наблюдава по-високи регионални различия по отношение на основният показател определящ икономическо развитие, а именно БВП на човек от населението;
- Това се потвърждава и от коефициентите на корелация между регионално разсейване за страните от ЕС и БВП на човек от населението, които са отрицателни: за 2004 г. при NUTS 2 и NUTS 3 те са съответно минус 0.31 и минус 0.49, за да станат през 2011 г., минус 0.52 и минус 0.56;
- С други думи наблюдава се обратна зависимост между достигнато икономическо равнище и вътрешно регионално разсейване при страните от ЕС – зависимост, която са засилва с течение на времето.

Динамика на регионалните различия

- Показателите за разсейване за България през 2000 г. не са високи – на равнище NUTS 2 коефициентът на вариация (между 6-те статистически района в България) е 18,1% при средна величина за ЕС от 19,7%. Съответно на равнище NUTS 3 коефициентът на вариация (между 28-те области в България) е 27,3%, при средна за ЕС от 22,4%;
- Картината през 2011 коренно се променя, за NUTS 2 и NUTS 3 съответните величини за България са 39,2% и 42,5%, като и в двата случая те са най-високи за страните от ЕС. Коефициентът на вариация на равнище NUTS 3 през 2016 за България вече е 45%.

Динамика на регионалните различия

- Алтернативата с която се сблъскват страните с по-слаби икономики, да водят регионална политика, която да смекчи нарастването на тези различия за сметка на намаляване на икономическата ефективност като цяло или да оставят пазарните механизми да определят развитието им, респ. да приемат за неизбежни на дадения етап проблемите свързани с нарастването на регионалните различия;
- Практиката е показала, че страните изправени пред такава алтернатива, поне тези които не са с развити икономики, приемат за приоритет постигането на по-висока икономическа ефективност;
- Анализът на някои основни икономически и демографски показатели по отделни региони и изменението им във времето откроява ясно изразен процес на увеличаване на различията с течение на времето.

Взаимозависимости между регионалните показатели

- Коефициентът на корелация между гъстотата на населението и естествен прираст е положителен 0.38, а този между механичен прираст и естествен прираст е също положителен 0.34. Без да са високи тези коефициенти на корелация определят взаимосвързаност, която в крайна сметка води до обезлюдяването на областите с малка гъстота на населението;
- Гъстотата на населението е тясно свързана и с производителността на труда, положителен коефициент на корелация от 0.64;
- Най-тясно свързан с икономическите показатели от наблюдаваните демографски показатели се оказва гъстотата на населението. Коефициентът на корелация между БВП на човек от население и гъстота на населението е положителен, 0.87.

Структурен подход при регионалните изследвания

- Структурният подход при икономическите изследвания, най-общо се свързва с анализ на факторите определящи връзката между икономически растеж и промени в икономическите структури;
- Благоприятното структурно развитие се свързва преди всичко с промени в производствената структура, осъществени в полза на сектори и отрасли, за които е присъща по-висока производителност на труда;
- В изследването структурният подход, се използва с цел разкриване на причините и факторите, които определят регионалните структурни икономически различия в България.

Структурни регионални различия по основни сектори

- Средната относителна производителност на селското стопанство, индустрията и услугите, за България са съответно 26,1%, 111,9% и 118,2%. Ниската производителност на селското стопанство съчетана с висок дял на заетите в този сектор, определят и неблагоприятна секторна структура на съответния регион;
- Коефициентът на корелация между относителен дял на заетите в селското стопанство и БВП на човек от населението е минус 0.65, за относителния дял на заетите в индустрията този коефициент е около нула, а за услугите е положителен 0.75;
- Интересен е фактът, че след изключването на област София град, изключването и на други области на база степен на урбанизираност води до по-високи коефициенти на корелация за индустрията, докато тези за услугите варират в широки граници.

Структурни регионални различия по основни сектори

- Тези резултати могат да намерят следното икономическо обяснение. Високата урбанизираност и характерната структура на заетите по основни сектори (82% заети в сферата на услугите), коренно различават метрополията София от останалите региони в България, респ. определя специфични секторни икономически взаимозависимости характерни за метрополиите на страните от Централна и Източна Европа – по-конкретно значително високо участие на заетите в сектор услуги, съчетан с по-висока относителна производителност от средната за услугите;
- За всички области в България, високият дял на заетите в селското стопанство се свързва с ниски равнища на показателя БВП на човек от населението, същевременно величината на относителният дял на заетите в индустрията е определящ за формирането на БВП на човек от населението (изключение прави град София).

Структурни регионални различия по основни сектори

- До голяма степен при областите с по-слаби икономики, формирането на структурата и развитието на сектор услуги е резултат от развитието на другите два сектора – величината на заетите в сферата на услугите в известен смисъл има резултативен характер;
- Така области с ниско икономическо развитие, нисък показател на БВП на човек от населението имат висок относителен дял на заетите в услугите, защото не е развита промишлеността, докато в други области по-високият дял на услугите се свързва с по-висок БВП на човек от населението – това определя и високата вариация на коефициента на корелация на услугите при изключването на едни или други области.

Обобщение

- Регионалните икономически и демографски показатели, както и структурните промени по основни сектори определят развитие при което регионалните различия ще нарастват;
- Основни фактори определящи регионалните различия в България са, гъстота на населението (степен на урбанизираност на регионите), БВП на човек от населението, както и секторната структура на съответния регион, като определящ е степента на участие на аграрния сектор;
- Фактор определящ посоката на изменение на регионалните различия е динамиката на развитие на индустрията;
- Споменатите фактори са взаимосвързани, но ако трябва да се изведат тези които формират социално-икономическото развитие на даден регион, на първо място трябва да се постави гъстотата на населението и развитието на индустрията.

Обобщение

- Процесът на нарастване на регионалните различия в България е неизбежен, неизбежни са и съпътстващите социално-икономически проблеми. Имайки предвид голямата инерционност на демографските и в частност миграционните процеси, то регионалните различия в краткосрочна и средносрочна перспектива ще нарастват;
- Като резултат регионалните различия по отношение на показателя гъстота на населението, БВП на човек от населението и структурата по основни сектори ще продължават да се увеличават, с всичките свързани с това социални и икономически последици, едно от които е възможностите които отделните региони имат за бизнес развитие;
- Така се стига до “порочния кръг” нисък БВП и преки чуждестранни инвестиции като абсолютен обем към областите с ниска гъстота на населението и като следствие от това отрицателен механичен прираст и засилване на остаряването на населението в тези области.

Обобщение

- Това, че процесите на регионална дивергенция са неизбежни, не означава че трябва да се отхвърли идеята за провеждане на каквато и да е регионална политика, но декларирането на регионална стратегия, която е подчинена на популистки идеи, несъобразени с демографските и икономически дадености може само да навреди на провеждането на една добре обосновава политика, която си поставя осъществими цели;
- Подобна политика би следвало да се базира на многоаспектен детайлен социално-икономически анализ, какви са възможностите за смекчаване на неблагоприятните последствия от регионалното развитие и на каква цена те могат да бъдат осъществени. Това предполага стремеж към постигане на приобщаващо развитие, което да не води до значими социални различия, които поставят населението в определени региони в неравностойно положение по отношение на социалните придобивки – медицинска помощ, образование, комуникации, транспорт, и др.